

Tijd maken voor een 'rijk creatief klimaat'

Van binnen de lijntjes kleuren naar kinderen (weer) zelf eigen beelden laten maken

Vrij spelen op creatief gebied! Dat klinkt geweldig en leuk! Maar hoe krijg je dat voor elkaar als leerkracht in de klas? Kinderen zijn heel creatief, dat weten wij en eigenlijk zouden wij volwassenen veel van kinderen kunnen leren op dit gebied. Helaas ligt er in praktijk vaak de focus op een perfect eindproduct en wordt competitie aangewakkerd door 30 dezelfde knutselwerken te laten produceren. Er is dan meteen duidelijk wie al goed met een opdracht uit de voeten kan en wie - helaas - niet. Wij volwassenen hebben hiermee de beste bedoelingen: we willen met gerichte knutselopdrachten kinderen vaardigheden leren zoals knippen, plakken ect. Maar hoe zit het met de intrinsieke motivatie van kinderen? Zijn ze betrokken bij het maken van ieder een paddenstoel volgens een voorbeeld?

Kunnen ze eigen ideeën kwijt of gaat het om het precies volgen van de instructie? Leren kinderen hierdoor nou goed knippen en plakken? Of blijkt dat bij kinderen, die dat moeilijk vinden, een hele opgave om aan te leren? Het traditionele knutselen

volgens een handleiding van A naar B blijkt bovendien vaak niet eens creatief. Het is doorgaans veel werk voor de volwassene om vormen voor te knippen en om de knutselactiviteit goed voor te bereiden. Sommige kinderen - vaak de jongens - zijn ook nog eens ongeïnteresseerd en vinden het te moeilijk en/of dodelijk saai om een lieveheersbeestje te maken. Goed om hierbij eens stil te staan. Waar gaat het nou eigenlijk om? Geven we de eigen ideeën van kinderen wel genoeg de ruimte met uniforme knutselopdrachten?

Tijd kun je niet kopen,
tijd moet je maken.
Secondje na secondje
tot minuutjes haken.

Als een lange sjaal
om je heen.
Of een luchtige hoed.
En dan zegt iedereen:

Wat staat die tijd
je toch goed!

Geert De Kockere

Een open cultuur van vrij tekenen

Een tijdje geleden vertelde een kleuterjuf aan mij dat op haar oude school de kinderen veel en goed konden tekenen. Het ging als vanzelf. Je hoefde het niet te begeleiden, ze waren zelfstandig bezig en het was een fijne sfeer van ontdekken en uitwisseling onderling. En - niet te vergeten - er ontstonden prachtige eigen tekeningen van de kinderen. Op de school waar ze nu werkt, tekenen de kinderen van dezelfde leeftijd niet graag en 'krassen' ze veel. De aandacht voor tekenen is van korte duur en een open sfeer is er niet, wel veel kritiek onderling of desinteresse.

Deze twee uitersten geven een duidelijk beeld van

hoe aan de ene kant een open en rijk creatief klimaat het mogelijk maakt dat kinderen zich letterlijk kunnen ontplooiën. En dat er aan de andere kant, in een gesloten cultuur niet veel kan ontwikkelen, omdat de basis van vertrouwen om je te durven uiten ontbreekt. Hoe komt dat en hoe kan je als volwassene wel een open sfeer creëren?

Oordeel uitstellen: er is geen goed of fout

In een open cultuur is het van groot belang dat kinderen ervaren hoe leuk het is om zelf expressiemogelijkheden te ontdekken en het vertrouwen te krijgen om dat te doen. Hiervoor is vooral tijd nodig en de echte innerlijke overtuiging dat kinderen uit zichzelf en van elkaar kunnen leren tekenen. Geen tekenlesjes dus, wel tekenen als vrij spel zonder de voortdurende focus op het resultaat. Het eindresultaat komt namelijk vanzelf wel of is soms niet eens belangrijk. De belangrijkste voorwaarde voor het creëren van een goede sfeer is je oordeel over wat kinderen maken uitstellen, ook als ze bijvoorbeeld veel krassen. We willen hiermee voorkomen dat leerkrachten en kinderen niet meer (oppervlakkig) gaan oordelen in termen van mooi en lelijk. Want kinderen zijn in onze 'niet open tekencultuur' vooral bang geworden voor elkaars oordeel dat vaak heel hard is. Geen wonder dat ze zich letterlijk niet durven te uiten (wat zich ook vaak in stoer gedrag vertaalt). Voor kinderen onderling geldt de basisregel: we oordelen niet over het werk van anderen, iedereen mag het op zijn manier doen. Er is geen goed of fout, er zijn duizenden manieren om iets te tekenen.

We willen met andere woorden liever 30 verschillende resultaten, dan 30 dezelfde.

Zomaar tekenen brengt je op ideeën

Kinderen zijn bovendien - zoals volwassenen trouwens - voor zichzelf het meest kritisch. Bespreek met ze dat krassen van alle leeftijden is, niet alleen baby's doen dat, ook oudere kinderen en zelfs volwassenen tijdens het telefoneren of vergaderen. Vertel dat je juist door regelmatig zomaar te tekenen op goede ideeën kunt komen. Dat je niet vooraf hoeft te weten wat het wordt, dat een lijn je ook naar iets kan leiden wat op een gegeven moment tot je verbeelding spreekt. Met gewoon flink even krassen kan je je energie kwijt raken om op een volgend vel misschien wél een tekening vanuit een idee te laten ontstaan. Laat kinderen tekenen als verrassend spel en dit vol verrassing ervaren, niet als prestatie wie het het beste 'kan'. Focus je daarom op de goede gemeenschappelijke en geconcentreerde sfeer tijdens het creatieve proces, niet op wat het gaat worden en of het wel mooi gaat worden.

Hoe is het gedaan?

Niet oordelen houdt ook in dat de kinderen die altijd al beter kunnen tekenen, niet meer steeds 'Oh, wat mooi!' te horen krijgen want juist hiermee schep je scheve verhoudingen. Het zijn namelijk steeds weer dezelfde kinderen, die zogenaamd 'mooi' kunnen tekenen. Helaas wordt hierbij vaak de vaardigheid 'goed kunnen tekenen' met 'heel creatief zijn' verward. De goed bedoelde complimenten stimuleren kinderen vaak tot het veilig technisch goed na te tekenen van hetzelfde, in plaats van hen uit te dagen zich verder te ontwikkelen. Een oordeel 'wel of niet mooi' stopt helaas meestal alle communicatie en verdieping. Juist door samen te kijken hoe iets gedaan is en op welke vele verschillende manieren het mogelijk is iets uit te beelden, ontstaat er uitwisseling, verdieping en is het mogelijk om van elkaar te leren.

Knutselen vanuit echt materiaal

Kinderen knutselen graag! Maar waar denken wij volwassenen eigenlijk aan als we het hebben over knutselen? De een heeft er heel fijne associaties bij: lekker aan tafel met kinderen dingen maken, lijmen plakken, tekenen, bouwen. Andere denken direct aan moeilijke handleidingen en dat het nabootsen van het perfecte voorbeeld nooit zal lukken. Helemaal niet leuk dus. Knutselen lijkt ook meer iets voor meisjes dan voor jongens. Is het niet stoer, is het tuttig of sluit het gewoon vaak niet aan bij wat kinderen bezig houdt en al dan niet kunnen?

Als ik een workshop geef op een school begroeten de juf en de kinderen mij vaak met: "Daar komt de knutseljuf!" Ik zeg dan: "Eigenlijk ben ik een knutsel-én klusjuf!" Want vaak beginnen wij met onderzoek van het materiaal, we spelen ermee zonder opdracht. Dan weten we vooraf nog niet wat het gaat worden en of we überhaupt iets concreets gaan maken. Zoals bij het klussen maken we vaak eerst eens flink wat troep waaruit dan eigen ideeën en eigen werken van kinderen kunnen ontstaan.'

Knutselen is leuk als het vanuit goede uitgangspunten gebeurt. Het gaat erom om kinderen echt te bereiken. Is het te moeilijk of saai voor ze én is er ruimte voor de eigen creativiteit van kinderen? Dit zijn belangrijke vragen om bij stil te staan als je een creatieve activiteit voor kinderen aan het voorbereiden bent. Kunnen kinderen hier verschillende kanten mee op, is er ruimte voor materiaalonderzoek? Let op voor geforceerde educatieve doeleinden, heb juist oog voor onderzoek, spel en plezier. Dit lijkt misschien vrijblijvend of juist heel moeilijk maar met de keuze van echt gereedschap en materiaal uit de natuur en recycle materiaal van o.a. van straat en uit de keuken heb je een krachtig instrument in handen om de eigen creativiteit van

Knutselen met goede uitgangspunten

1. Gebruik echte materialen uit het dagelijks leven, duurzaam en serieus.
2. Werk vanuit rijke culturele traditie.
3. Geef kind ruimte voor alleen materiaalonderzoek of een ander eindresultaat.

kinderen de ruimte te geven én jezelf door hen te laten verrassen. Maak tijd en ruimte om eens zonder thema vanuit het materiaal te werken.

Vrij werken vanuit materiaal zónder vooropgesteld thema

Hierbij een universele en eenvoudige manier om met kinderen aan de slag te gaan zonder concrete knutselopdracht. Met het doel echt ruimte te geven aan hun eigen creativiteit, eigen thema's van kinderen en om zich helemaal te kunnen richten op het creatieve proces en niet op het te bereiken eindresultaat. Belangrijkste uitgangspunt is dat je als begeleider zelf echt vertrouwen hebt in de creativiteit van kinderen, dat je jezelf laat verrassen wat er gaat gebeuren en wat ze gaan doen én dat je heel terughoudend opstelt. Tevens is het weerom belangrijk dat je heel alert bent en de kinderen met volle aandacht gaat faciliteren om hun creatief proces goed op gang te laten komen en 'in flow' te houden. Als ze 'in flow' zijn, willen ze niet meer stoppen en komen ze met steeds meer ideeën. Het is echt genieten als je dit stadium bereikt, dan weet je én voel je waarvoor je het doet.

Even heel praktisch!

Wil je deze manier van werken graag uitproberen? Ga dan eens aan de slag met onderstaande creatieve activiteit en voer ze de komende drie maanden een keer per week uit. Hou in een notitieboek bij wat je verwachtingen zijn, wat er gebeurde, wat de kinderen deden en zeiden. Niet te uitgebreid, gewoon wat haalbaar is. Laat je vooral bij tegenslag niet ontmoedigen en ga door, een keer per week drie maanden lang. Kijk waarom iets niet goed liep, waarom er bijvoorbeeld chaos ontstond. Stel dan je aanbod bij, maak bijvoorbeeld de groep kleiner. Het gaat om 'learning by doing'. Als het juist goed gaat, denk niet dat het saai wordt voor kinderen 'om iedere week hetzelfde te doen'. Dat lijkt soms zo maar is het niet. Kinderen leren door herhaling, ze leren het materiaal juist goed kennen, krijgen steeds meer ideeën, leren heel veel van elkaar en werken steeds zelfstandiger.

Sabine Plamper – Cultuurpedagoge en fotografe
www.atelierineenkoffer.nl

~ CREËREN, PROCES, GROEIEN, VERWONDING, BEWONDERING, ONTSTAAN, STILSTAAN, DURVEN KIJKEN ~

Probeer het in je klas

Natuurklei-tafel met echt en bijzonder gereedschap

- Het is belangrijk dat **max. 5 kinderen** en jij als begeleider aan tafel blijven zitten met de klei, anders kan het onrustig en/of chaotisch worden.
- Laat aan het begin het **materiaal voelen** en ervaren. Dus NIET meteen iets maken. Ga ook niet zelf meedoen, jou taak is om te faciliteren. Laat de kinderen de klei goed warm kneden, erop slaan met een hamer of de klei op de tafel gooien. Dat doen keramisten om de lucht eruit te krijgen. Voor kinderen is het een goede manier om energie kwijt te raken en plezier te beleven.
- Geef wat later **gereedschap**: satéprikkers, mesjes, ijsstokjes ...
- Geef nog wat later ander, bijzonder gereedschap. **Niet alles ineens** om het onderzoek langzaam op te bouwen. Nu bv. een knoflookpers, een schaar, een tandenborstel met klein bakje met water. Knippen in klei is heel grappig én een beproefde manier om te leren knippen.
- Zet ev. bakjes met schelpen, steentjes of pasta op tafel. Leuk om dit zonder iets te zeggen neer te zetten en te kijken wat er gebeurt.
- Als een kind alleen wil kijken en andere kinderen niet stoort, is dat helemaal goed. **Niet pushen.**
- Om **niet op het eindresultaat te focussen** ga je aan het eind de kleiwerken niet bewaren. Hiermee focus je echt op het proces, voorkom je dat je heel veel plek moet hebben om alles te bewaren en bespaar je ook op materiaal. Het doet aan het begin wel pijn om niets te bewaren maar het is echt bevrijdend en een ervaring om los te laten.
- **Hergebruik klei**: plak alle stukjes aan elkaar flink en gooi deze bal een aantal keren op tafel of op de grond zodat er weer een groot gecomprimeerd stuk klei ontstaat. Inwikkelen in een natte, oude handdoek en in een dichtgebonden plastic zak bewaren voor volgende keer.

Boekentip

Begrijpen met je handen. Een andere kijk op kind en creativiteit van Sabine Plamper en Annet Weterings, 2012, Amsterdam.

Meer weten?

Volg een cursus of organiseer voor je school een lezing of studiedag via www.atelierineenkoffer.nl

- Tweedaagse Spoedcurus Algemene Creatieve ontwikkeling op 8./9. Nov. 2014 bij het cursuscentrum MK24 in Amsterdam
Docenten: Sabine Plamper en Titia Sprey
- Vierdaagse cursus 'Ook kunstenaars koken gewoon met water.' van Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. Docenten: Sabine Plamper en Hanneke Saaltink.